

Maradandó emlékfoglalások John Lukacsról

Lukács László

Vannak olyan találkozások az életünkben, amelyek emléke a múltal sem halványul el, hatásuk tovább él bennünk. Beszélgetéseim John Lukacs-csal ilyen maradandó nyomot hagytak bennem. Könyvei csak a rendszerváltás után jelenhettek meg magyarul. Ezekben az években John Lukacs rendszeresen hazalátogatott. Így kereshettem őt fel először Horányi Özsébbel, aki még Amerikában látogatta meg őt, majd később egyedül is. Eleinte a Gellért szállóban lakott, de hidegnek érezte egy szálloda lakájudvarias atmoszféráját, és helyette inkább az Andrássy úton a kormány egyik vendégházának lakosztályát választotta, ahol otthonosan érezhette magát.

Egyszer így jellemezte önmagát: „Írok magyar lélekkel, európai szellemmel, angol nyelven, Amerikában”. Történetírói hitvallásához tartozik az is, hogy az események objektív leírása lehetetlen, mindenkit meghatároz valami módon a saját szubjektív nézőpontja. Érdekes, hogy ebből a szempontból saját származását – zsidó-katolikus házasságból, Budapesten született – nemcsak röghöz kötöttségnek, hanem a világ és a világtörténelem áttekintése szempontjából az egyik – ha nem a – legjobb kilátónak tekinti. Szűkebb és tágabb értelemben is, hiszen Budapest Európában van, Kelet és Nyugat határán, s meggyőződése szerint az „újkori” történelem színhelye Európa volt. (Bár ő pontosabbnak tartja a „polgári kor” elnevezést.) Nem irigyli a csillogó Párizst, a valaha világhatalom Londont vagy akár Rómát, hanem éppen Budapestet tartja a legalkalmasabb nézőpontnak a történész és történetfilozófus számára.

Lukacs 1946-ban hagyta el az országot, s miután Cambridge-ben befejezte egyetemi tanulmányait, Amerikában telepedett le, Pennsylvániában, egy olyan vidéki házban, amelyet a saját elképzelései szerint alakított át. Mint mondja: „Fel tudtam építeni egy olyan – nem szeretem ezt a szót, ezek túl hangzatos szavak – életformát, életstílust, életmódot, amely talán magyar és európai, de persze nem teljesen. Budapesten születtem. A véremben van, hogy mindig vidéken akartam lakni. Amerikában ezt megtehettem.”

A Vigilia 1997/5. számában közölt beszélgetésre még a Gellért szállóban került sor. Először a nacionalizmus került szóba. Így válaszolt: „A nacionalizmus ellentéte nem csupán a nemzetköziség, hanem a mélyen értett hazafiság. A magyar nyelvben ez szépen látszik. Hazafi, akit inkább a hazája vonz, mint a nép. Hazafi, aki a földhöz, családhoz és a hagyományhoz áll közel, nem a nép absztraktumához. Mert a nép gyakran – sajnos – absztrakt fogalom. A történetírás nagy problémája, hogy minden adat, minden közvéleménykutatás ellenére a nép ritkán beszél. A nép nevében beszélnek. Természetesen megtörténik, hogy amit a nép nevében mondanak, az nem esik távol attól, amit a nép gondol. A nacionalizmus a legújabb kor jelensége. A demokrácia következménye. Azelőtt az uralkodó volt szuverén, de emberileg megfogható volt. A demokrácia nacionalizálódott. Ez veszélyekkel jár, mert a nacionalizmus társul bizonyos félelmekkel. Chesterton mondta, hogy a szeretet mindig személyes. (Ugyanakkor a szeretet lényege mindig más szeretete.) A gyűlölet hozza össze a tömegeket.”

Amit a személyes kapcsolatok elsatnyulásáról mondott, az két évtized után még aktuálisabb: „A külső fejlődéssel párhuzamosan súlyos törések jelentkeznek a családi életben, az emberek személyes kapcsolataiban. Törések, ahogy az angol mondja: 'breakdown of communication': az emberek nem figyelnek egymásra, nem beszélnek egymással, nincsenek is együtt. Az egyik oldalon létrejött a világkommunikáció technikai

lehetősége, Internet vagy E-Mail stb. formájában, s ezek valóban fontos eredmények. Másrészt az emberi érintkezés és az emberi figyelem döbbenetesen hiányos lett.”

Szóba került természetesen az Európai Unió is. Így látja: „Még harminc-negyven évvel ezelőtt is mindenki azt mondta, hogy a kis államok szerepe megszűnt, s csak nagyhatalmak lesznek. Végül pontosan a fordítottja történt. Ami az Egyesült Államokban történik, az más, mint az európai viszonyok. Európának nem lehet Amerika a modellje. Ha egyszer lesz valamilyen európai egység, európai tudat – de ez még nagyon, nagyon messze van –, az másképpen fog kialakulni, mint ami Amerikában történt és történik.”

Egyik legfontosabb eszményének, példaképének Alexis de Tocqueville-t tekinti. Róla kérdeztük: „Tocqueville-lel évtizedeken át foglalkoztam, de csak lassan jöttem rá, mi jellemzi történelmi nézőpontját, Arisztokrata volt, és az Amerikáról szóló könyvének második kötetében mindig antitéziseket állít föl: az volt az arisztokrácia korában, ez a demokrácia korában... Hogy tulajdonképpen csak két nagy kor van: az arisztokratikus és a demokratikus kor. Az arisztokratikus korban a kevesek döntöttek, a kisebbség volt a fontos, most viszont a többség kezd uralkodni. Ő tudta, hogy ez mindent meg fog változtatni. És ez nem egyszerűsíteni fogja a dolgokat, hanem komplikálni. Mi a demokratikus korszaknak a kezdetén vagyunk, nem a végén. Ez valószínűleg a történelem utolsó párezer évének a nagy változása. Az ún. 'újkor' – ami hamis szóhasználat, hiszen azt hitték, hogy örökké fog tartani – 1500-tól 2000-ig tartott.”

Végül istenhite került szóba, nagy példaképe nyomán. Így válaszolt: „Aki azt mondja magáról, hogy jó keresztény, az már nem jó keresztény. Főleg a mi korunkban, a kereszténynek alázatosnak kell lennie. Ismernie kell emberi korlátait és egyéni gyarlóságait. Tehát a keresztény gondolkodónak talán nem is annyira a vallásáról van szó, hanem az emberismeretéről. Mert a keresztény – és főleg a katolikus – emberismeret nemcsak mély, hanem Isten ajándékából igen gyakorlatias is. Nagyon könnyű és nagyon nehéz hitről és vallásról beszélni. Minden emberben van egy isteni szikra. Minden ember képes jónak lenni, Minden ember képes jobbat és többet tenni, mint amit magáról gondol. Ez Isten egyik nagy ajándéka. A másik ajándék a lét tudatossága. Hogy ebből mi hogyan élünk, mi a viszonyunk az Istenhez, ez annyira belső kérdés, hogy alig-alig lehet róla beszélni. Annyit azonban hozzátehetek: a keresztény emberismeret segít a munkámban, mert az áteredő bűn tudata óriási mankó a történésznek.”

***

Utóhang. Hosszúra nyúlt életemre visszatekintve van egy sajátos arcképcsarnokom. Elsősorban természetesen azok képei, akikkel egy életre, vagy hosszabb-rövidebb időre összekapcsolódott a sorsunk. De őrzöm számomra fontossá vált találkozások emlékét is. John Lukacsnak is ott látom az alakját, kissé már görnyedten, de mindig előre és fölfelé tekintve.